

Á KILENCEDIK MEGTESTESÜLÉS ÉS SZEREPE NAPJAINK MONGOL BUDDHIZMUSÁBAN

Az 1990-es évek elején bekövetkező mongóliai rendszerváltás alapjaiban új politikai és társadalmi környezetet teremtett az buddhizmus számára. A szocialista ideológia befolyásának évei után felszabaduló Mongóliában szinte soha nem látott lelkesedéssel fordultak az emberek a vallás felé. A hívek száma robbanásszerűen nőtt csakúgy, mint azoké, akik a fél évszázados tiltás után ismét az egyházi életet választották hivatásul.

Míg a mongol buddhista egyház a kilencvenes évekig szinte tetszhalott állapotban próbálta túlélni az elnyomást, addig az azóta elmúlt csaknem negyed században szinte soha sem látott módon gyors fejlődésnek, látványos virágzásnak indult. A szerzetesek számának növekedése mellett egyre több kolostort építettek újjá, újjászervezték az oktatási rendszert, újabb *dacanokat* alapítottak, illetve folytatják az oktatást a régiekben.

Mint tudjuk a mongol egyházfők már hivataluknál fogva is állandó szereplői voltak a mongol történelemnek. Erre részben egyházi méltóságuk, részben a buddhista egyház által a mongol társadalomban betöltött szerep predesztinálta őket. Így történt ez a cím létrejöttkor (1650) az első mongol egyházfő, Öndör gegēn Janabajar idején, és 1911-ben is, amikor a 8. *bogd gegēn* a mongol állam irányítójává vált. Tényleges hatalma elvesztése után (1921) pusztán jelenlétével meg tudta védeni az egyházat az új politikai hatalomtól, és halála után környezete a *gelugpa* hagyományoknak megfelelően intézkedett az újraszületés kereséséről. A bolsevik hatalom képviselői azonban megtiltották, hogy az új megtestesülést felkutassák, illetve hivatalos formában is deklarálták, hogy a mongol egyházfő nem fog újjászületni.

1924-ben ugyan törvényben tiltották meg a mongol egyházfő újabb megtestesülésének felkutatását, egy néhány szerzetesből álló csoport mégis elindult Tibet felé. Tevékenységüket nem koronázhatta siker, többen az életükkel fizettek bátor tettükért, és ezzel a leszámolóssal látszólag be is fejeződött a mongol egyházfők története.

Az 1924 augusztusában a Nagy Népi Hurál által elfogadott új alkotmány már törvényileg akadályozta az egyház korábbiakhoz hasonló működését. Mongóliában is megindult az a folyamat, mely az egyházellenes bolsevik kormányok tevékenységét jellemezte minden olyan országban, ahol hatalomra kerültek. A végrehajtás konkrét lépései ugyan mindenhol eltértek valamelyest, de a cél ugyanaz volt: megtörni az egyház tekintélyét, majd a híveket adminisztratív, sőt ha kell erőszakos eszközökkel elfordítani az egyháztól. Ez a tevékenység Mongóliában az 1937-es nagy egyházellenes pogromokban érte el véres csúcspontját.

A csaknem hetven éves egyházellenes hatalom intézkedései azonban nem voltak képesek véget vetni a több évszázados hagyománynak. A mongol egyházfő tevékenysége, szerepe azonban napjainkban meglehetősen ellentmondásos. Paradox módon éppen azok a nehézségek, melyek hivatala elfoglalásában akadályozzák, teszik lehetővé, hogy tevékenységét az egyetemes egyház javára végezhesse Mongólia határain túl, de nem megfelelően a mongolokról.

A 9. halha *ĵebcundamba* élete nagyobb részében teljes ismeretlenségben élt. Csak néhány beavatott személy tudta valódi szerepét, miközben ő maga egy szinte átlagos tibeti buddhista menekült életét élte Indiában. Az alábbiakban a mongol területeken megjelent rövid életrajza alapján ismertetjük életének főbb eseményeit. Jellemző sajátos helyzetére, hogy napjainkban is csak nagyon kevés helyen érhetőek el életrajzi adatai, sőt ezek között több – például születési évére vonatkozó – ellentmondást is felfedezhetünk. A források nem mulasztják el hangoztatni, hogy a dalai láma és a *bogd* között nagyon közeli, baráti viszony alakult ki már gyermekkorukban, annak ellenére, hogy nem egyidősek. Ezt a kapcsolatot a hagyomány is alátámasztani látszik, hiszen korábbi megtestesüléseik idején is szoros kapcsolatban álltak. Az első *bogd* és az 5. dalai láma is jó barátok voltak, sőt a dalai láma hetedik és a mongol egyház fő negyedik újjászületései egy családban látták meg a napvilágot.

A 9. *bogd gegēn*, Ĵambalnamdolĉoiĵjancan (tib. ʼjam dpal rnam grol chos kyi rgyal mtshan) a tibeti Ű tartományban található Ladambrin kolostortól északra, Trontsikhanganban, a 16. hatvan éves ciklus víz-majom évében (1932), számos csodálatos jel kíséretében született. Apja Lobsang Jamphel, anyja Yangchen Lhamo.

A *bogd* fogantatása idején a kilencvenedik *drehor* Ĵambaĉidag rinpoce már születésekor felismerte kivételes rangját. A születendő gyermekre vonatkozóan kijelentette, hogy „másoktól igen különböző, nagy égi előd”, és a Sodnamdarjai nevet adományozta neki.

Nem sokkal ez után a gyermeket Ĵamyang *corĵ* egy későbbi újjászületésének ismerték el. A *bogd* négy éves korában Reting rinpoce, Tüwdenjambal-İs ismerte fel, hogy ő a 8. *bogd gegēn* következő újjászületése. Személyét azonban titokban tartották, mert az akkori politikai környezet nem volt alkalmas arra, hogy ezt a hírt nyilvánosságra hozzák.

Mongólia nyugati területein épp a kilencedik *bogd* születése idején törtek ki kisebb lámalázadások, melyek aztán országos jelentőségűvé duzzadtak. Az addig elsősorban adminisztratív eszközökkel háttérbe szorított mongol egyház néhány képviselője kilépve a nyilvánosság elé határozottan kezdte követelni az egyház és a lámák helyzetének javítását szolgáló intézkedések bevezetését. A felkelést véresen leverték, az 1937-ig tartó megtorlásokban több tízezer láma vesztette életét, több mint hétszáz kolostort földig romboltak, vagyonukat elkobozták. Mindehhez az adta az ideológiai háttérrel, hogy a mandzsu fennhatóság alatt elszenvedett minden sérelemért jórészt a buddhista egyházat tették felelőssé.

A kilencedik újjászületés felismerése sem tette lehetővé, hogy az akkor még függetlennek tekinthető tibeti kormányzat rendezze kapcsolatait a mongolokkal. Az új ulánbátori vezetők azonban minden kapcsolatot megszakítottak Tibettel, így esély sem volt a helyzet normalizálására.

A fiatal *bogd* mindeközben folytatta buddhista tanulmányait. Hét éves korában került a Drepung Gomang kolostoriskolába, ahol egyszerű lámatanoncként buddhista filozófiát tanult. Első mestere a Drepung kolostorban élő mongol tudós, *gese* Tubten nyima (halha Agwanĉoidan boradi dulba xamba Tüwdennyam, tib. dge bshes thub bstan nyi ma) volt, de mellette még több neves tanítót is mesterének tekinthetett. A *gelugpa* irányzaton belül tanítója volt a dalai láma és a pancsen láma is.

Megismerkedett a tibeti buddhizmus más irányzatainak tanításaival is. A *nyingmapa* (tib. *rnying ma pa*) irányzatban Dilgo Khyentse rinpoce, a *kagyü* (tib. *bka' brgyud pa*) irányzatban Kalu rinpoce, a *szakjapa* (tib. *sa skya pa*) irányzatban pedig Sakya Trizin voltak a mesterei.

Nyolc éves korában Reting rinpocestól kapta meg a *gecül* (tib. *dge tshul*) fokozatot, ez novícius fogalomtétel. A kolostorban a hagyományoknak megfelelően 14 évig tanult buddhista filozófiát, tanulmányai során a *madhyamaka* tanítás tanulmányozásáig jutott. 21 évesen (1952-ben) elhagyta a kolostort és a nincstelen vándorló szerzetesek életét élve töltötte következő éveit. Koldus jógiként zarándokolt el Tibet szent helyeire. Elvonulásokat, *csöd* (tib. *gcod*) gyakorlatokat végzett és buddhista szövegeket tanulmányozott.

25 évesen tért vissza a szerzetesi élethez. A Ganden Puncog Ling (tib. *dga' ldan phun tshogs gling*) kolostorban telepedett le. Ezt a kolostort még Tāranātha alapította Takten Puncog Ling (tib. *stag bstan phun tshogs gling*) néven; Sigacétól körülbelül három órányira található.

1959-ben a dalai láma és a tibeti kormány is menekülni kényszerült a betörő kínai néphadsereg csapatai elől. A *bogd* csaknem egy évig még a tibeti határ közelében maradt és folytatta tanulmányait. Később kénytelen volt tovább menekülni, és ő is számos társához hasonlóan Indiában talált menedéket. Előbb Dardzsilingbe, majd Dél-Indiába utazott. Itt telepedett le családot alapított, gyermeke is született és élte a tibeti menekültek mindennapjait. Életének erről a korszakáról a buddhista életrajzok meglehetősen szűkszavúan tesznek említést. 1981-ben visszatért az egyházba.

1986-ban, 47 éves korában felvetődött annak a gondolata, hogy visszatérjen szülőföldjére, Tibetbe. Ezzel kapcsolatban felmerült annak a lehetősége is, hogy az akkori tibeti kormányzat beleegyezését is megszerezzék ehhez, az út azonban nem valósult meg.

1990-ig Madhya Pradeshben élt Közép-Indiában, s a tibeti menekültek között szerzetesként működött, számos elvonulást és tanítást tartott számukra. Ebben az időben merült fel újra a mongol egyházfő újabb megtestesülésének megtalálására vonatkozó igény. Őszentsége a 14. dalai láma is foglalkozott a kérdéssel, s alig egy évvel később a hivatalos mongol álláspontot megismerve döntésre jutott az ügyben.

1991-ben az új demokratikusan megválasztott mongol állami vezetés a dalai lámától hivatalosan is állásfoglalást kért a mongol egyházfő személyével kapcsolatban. A mongol államelnök, D. Očirbat és más fontos állami vezetők, tolmácsolva a mongol buddhista hívek kérését, a dalai láma mellett működő, száműzetésben lévő tibeti kormány Mongóliába látogató vallási és kulturális ügyekért felelős miniszteréhez fordultak. A mongol államfő így fogalmazta meg a kérést:

„Eljött hozzánk is a demokrácia. Szabadon választhatjuk meg vallási hovatartozásunkat, és a halha *jebcundamba* rinpoce kilencedik újrászületését szeretnénk visszahívni hazánkba. Úgy hallottuk, hogy az emigráns tibetiek között él Dharamszalában a halha-mongol egyházfő következő reinkarnációja. Tudni szeretnénk, hogy valóban így van-e? Kérem Őszentségét a 14. dalai lámát, hogy vizsgálja meg, valóban ő-e a mi *bogd gegēn*ünk.” (Agwāndorj 2002: 2)

A kérésnek eleget téve 1991-ben a 14. dalai láma hivatalosan is kinyilvánította, hogy az, akit a 9. *jebcundambaként* tisztelnek, valóban a halha-mongol főláma újjászületése. A buddhista egyházfő állásfoglalásáról a *bogd gegēn* 1992-ben a tibeti kormány Kulturális és Vallásügyi Minisztériumától értesült. A hivatalos értesítés átvétele után Dharamszalába utazott. Még abban az évben január 13-án került sor a mongol főláma hivatalos beiktatására a Drepung kolostor Gomang kolostoriszékében.

Ezzel a lépéssel az új mongol kormány bonyolult politikai helyzetbe került. Ekkor vált egyértelművé, hogy a mongol buddhista egyház helyzetének és szerepének megítélése nem lehet pusztán belpolitikai kérdés. Bár a mongol egyházfő beiktatásában az egyetlen kompetens maga a buddhista egyházfő, azzal, hogy a mongolok az ő állásfoglalását kérték a 9. *bogd gegēn* személyével kapcsolatban, felkeltették a kínai kormány figyelmét is. Ezzel a kérdés olyan politikai síkra terelődött, mely a mai napig akadályozza azt, hogy az új mongol egyházfő elfoglalhassa helyét mongol hívei körében.

1994-ben a 9. *bogd gegēn* a dalai láma tanácsait követve Tibetbe utazott, ahol a *jonangpa* (tib. *jo nang pa*) hagyományt tanulmányozta, majd három évvel később őt tették meg a rend spirituális vezetőjének.

Az egyházfő hivatalos elismerése után jogosan merült fel az igény a mongol buddhista hívekben, hogy egyházuk vezetője térjen vissza Mongóliába. Bár a rendszerváltás után a mongolok szinte akadálytalanul zárandokolhattak – és tehetik ezt ma is – a buddhista egyház magas rangú vezetőihez, Özsentségéhez, a 14. dalai lámához, illetve a 9. halha *jebcundambához* Indiába, tanulhattak és tanulhatnak mongol lámák az indiai vallási központokban, ez nem pótolhatja azt, hogy az egyházfő kénytelen volt Mongólia határain kívül tartózkodni. A mongol kormányok az 1991-es – utólag már merésznek is nevezhető – fellépés után óvakodtak hivatalosan is állást foglalni a kérdésben.

1999-ben a 9. *bogd gegēn* egy interjúban úgy nyilatkozott, hogy semmilyen hivatalos kapcsolata nincs Mongóliával. A mongol buddhistákkal, a mongóliai kolostorokkal a zárandokokon keresztül tartotta a kapcsolatot. Az 1999 nyarán ott eltöltött néhány hónap adott számára lehetőséget arra, hogy híveivel találkozhasson. Szertartásokat és tanításokat tartott a fővárosban és több vidéki vallási központban is. Vízuma lejárta után kénytelen volt elhagyni az országot, azonban a mongol egyház és a hívek nem szakították meg vele minden kapcsolatot. Évről-évre sokan keresték fel őt indiai buddhista zárandoklatuk során. Sok mongol szerzetes tanult irányításával, akik tanulmányaik befejezése után visszatértek országukba, így tartva a kapcsolatot a mongol egyházfő és a mongol buddhisták között.

2004-ben Ulánbátorban létrehozták a Jeptsundamba Center nevű nonprofit buddhista központot, mely legfőbb támogatójának a 9. *bogd gegēnt* választotta. A központ deklarált célja, hogy a buddhista vallási oktatás újjászervezésével, a lerombolt kolostorok újjáépítésével megpróbálja az egyházellenesség hetven éves korszaka által okozott pusztítást orvosolni.

Az, hogy a 9. *jebcundamba* nem telepedhetett le Mongóliában sajátos helyzetet teremtett. Mivel ideje nagy részét nem az egyháza irányítása töltötte ki, ő maga is a

buddhizmus utazó nagykövetévé vált csakúgy, mint a dalai láma. Tevékenységének nincs semmilyen politikai aspektusa. Megjelenései sokkal kevésbé hordozzák magukban azt a jelentéstartalmat, mely a dalai lámától, illetve személyétől elválaszthatatlan. A világot járva szertartásokat tartott, találkozott az adott országban élő buddhistákkal, tanításokat, meditációkat és elvonulásokat vezetett a világ sok országában. Járt az Egyesült Államokban, Oroszországban, Kalmükiában és Burjátiában – az ott élő mongolok között –, Kanadában, Szingapúrban, Tajvanon és Svájcban, de 2007-ben Magyarországon is. Ennek a tevékenységének köszönhetően valószínűleg sokkal többet tehetett a világban a buddhizmus a megismertetésének, elfogadtatásának érdekében, mint ha „csupán” a mongol egyházat vezetné.

Hosszú évek után 2010-ben a Gandantegčenling kolostor meghívására ismét visszatért Mongóliába. Ebben az évben megkapta a mongol állampolgárságot is, azonban ekkor még nem telepedett le véglegesen az országban. Rövid időre visszatért Dharamszalába, majd 2011-ben ismét a mongol fővárosba utazott. Ekkor már a mongol buddhizmus központi kolostorában a Gandanban telepedett le és novemberben ismét beiktatták a mongol buddhizmus vezetőjének pozíciójába.

2012. március 1-én hunyt el a Gandan kolostorban.

IRODALOMJEGYZÉK

- Agwadorj, Bri: *Awral itgelt yecdügēr xutagtīn tobč namtar*. Ulānbātar 2002. [Az Oltalmazó 9. bogd jebcundamba rövid életrajza]
- Sárközi Alice: *Political Prophecies in Mongolia in the Seventeenth-Twentieth Century*. Akadémiai Kiadó, Budapest – Wiesbaden 1992.
- Szilágyi, Zs.: *Manchu-Mongol Diplomatic Correspondence 1635-1896. Treasures of Mongolian Culture and Tibeto-Mongolian Buddhism Vol 1*. Ed. by Géza Bethlenfalvy. State Central Library of Mongolia, Research Group for Altaic Studies Hungarian Academy of Sciences, Budapest 2004.
- Teleki Krisztina – Majer Zsuzsa: *A mai Ulānbātor kolostorai és szentélyei*. In. *Keréknyomok*. 2006/1. A Tan Kapuja Buddhista Főiskola, Budapest 2006, pp. 147-158.
- Fabian Sanders: *The Life and Lineage of the Ninth Khalkha Jetsun Dhampa Khutukhtu of Urga*. *Central Asiatic Journal*, XLV:2, 2001, pp. 293-303
- Mongolīn IX Bogd Ĵewjundamba xutagt ĴambalnamdolčoiĴijancan. *Bilgīn melmī sonin*. Ulānbātar: Gandantegčenling xīd, 2009. [A 9. mongol jebcundamba xutagt ĴambalnamdolčoiĴijancan]
- Obituary: *His Eminence the Ninth Khalkha Jetsun Dhampa*. <http://tibet.net/2012/03/01/obituary-his-eminence-the-ninth-khalkha-jetsun-dhampa/> (2015. március 2.)
- Hertzog, Stuart: *Interview with the Ninth Khalkha Jebtsundamba*. (1999) http://stuzog.com/web_sites/Mongolia/Jebtsundamba_interview.html (2010. január 17.)